

I S A K H A M M A R

KRITERIUM

ERFARENHETER FRÅN PILOTFASEN

LUND
2017

OM RAPPORTEN

Den här rapporten är baserad på intervjuer genomförda under april, maj och juni månad 2017. Syftet har varit att samla in och dokumentera tankar och erfarenheter från Kriteriums pilotfas 2015-2017. Det rör sig därmed inte om en heltäckande utredning. Snarare har ambitionen varit att erbjuda ett tvärsnitt av verksamhet och utveckling och att därtill försöka belysa väsentliga delar av den diskussion som förts fortlöpande. Förhoppningen är att rapporten kan teckna en givande bild av Kriteriums inledande period, för både inblandade och utomstående.

Rapporten är beställd av Kriteriums styrgrupp. Uppdraget erbjöds mig eftersom jag uppfattades ha en speciell ingång i Kriterium som nytillkommen medlem av styrgruppen, en roll jag har sedan januari 2017 i egenskap av min tjänst som publiceringskoordinator vid Lunds universitet. Min insyn i det tidigare arbetet var då begränsad eftersom det var min föregångare, Katarina Bernhardsson som varit del av Kriteriums första pilotfas. När jag kom in i bilden fanns redan en önskan om att genom intervjuer tillvarata en del av de många lärdomar som kan dras efter dessa år. Tidsramarna för uppdraget medgav inte någon djupare utredning. Jag har därför valt att betrakta uppdraget som att försöka belysa breda linjer och en rad återkommande teman baserat på de samtal jag fört med 14 av de inblandande.

Trots det begränsade omfånget har jag eftersträvat en bredd i urvalet. Jag har i samråd med Åke Ingerman och Ulf Zander valt ut personer med olika roller i Kriteriums organisation. Tillsammans med Maja Pelling har Ingerman och Zander fått representera vad man skulle kunna kalla styrgruppens operativa kärna – de tre med troligtvis mest insyn i flest delar av det praktiska arbetet. Därutöver har representanterna för RJ och KB valts ut till intervju tillsammans med en forskarrepresentant, Sharon Rider från Uppsala universitet.

Vid sidan om styrgruppen har jag utgått ifrån tre av de böcker som Kriterium granskat och godkänt. Även här har jag väglett av ambitionen att försöka fånga den spännvidd som ryms inom Kriterium. För att kunna skönja utveckling i arbetet valde jag den första boken (som därtill är en antologi), den andra boken i projektet samt en av de senare böckerna. De skiljer sig vad gäller ämnesshemvist och båda pilotförlagen är representerade i urvalet. Författare och Vetenskapligt ansvarig har intervjuats för de tre böckerna tillsammans med två förlagsrepresentanter, en från Nordic Academic Press och en från Makadam. De senare är även adjungerade ledamöter i Kriteriums styrgrupp. Ingen granskare har intervjuats och skälet är tidsfaktorn tillsammans med det faktum att granskningen är anonym.

Den här rapporten är tillgänglig för användning och spridning under Creative Commons licens CC-BY.

Isak Hammar, juni 2017

OM INTERVJUERNA

Rapporten är baserad på intervjuer genomförda med 14 personer knutna till Kriterium på olika sätt. Intervjufrågorna har till viss del formulerats utifrån ett dokument framtaget av Katarina Bernhardsson och som diskuterats i Kriteriums styrgrupp. Intervjustrukturen har varit uppdelad i en praktisk och en teoretisk eller visionär del. I den första har inställning och erfarenheter av bland annat kostnader, egna insatser, samarbetets & granskningens kvalité samt teknik efterfrågats. I den andra intervjudelen har idén med Kriterium stått i centrum och frågor om behov, samarbetsform, status samt inställning till såväl den vetenskapliga monografin som Open Access ställts. Intervjuerna har pågått mellan 25-45 minuter och anpassats efter den intervjuades roll i Kriterium.

INTERVJULISTA

- Åke Ingerman (ordförande), professor i ämnesdidaktik med inriktning mot naturvetenskap och teknik, Göteborgs universitet
- Ulf Zander (vice ordförande), professor i historia, Lunds universitet
- Maja Pelling (sammankallande), universitetsbibliotekarie, Göteborgs universitet
- Sharon Rider (styrgruppsmedlem), professor i teoretisk filosofi, Uppsala universitet
- Eva Hemmungs Wirtén (styrgruppsmedlem), professor i medierad kultur, Linköpings universitet, representant för Riksbankens jubileumsfond
- Beate Eellend (styrgruppsmedlem), fil. dr, handläggare OpenAccess.se, representant för Kungliga Biblioteket
- Annika Olsson (adjungerad styrgruppsmedlem), utgivningsansvarig, Nordic Academic Press
- Karina Klok (adjungerad styrgruppsmedlem), förläggare och ägare, Makadam förlag
- Arne Jarrick (författare/redaktör, *Methods in World History*), professor i historia, Stockholms universitet
- Stefan Amirell (vetenskapligt ansvarig, *Methods in World History*), docent i historia, Linnéuniversitet
- Eva Borgström (författare, *Berättelser om det förbjudna*), professor i litteraturvetenskap, Göteborgs universitet
- Kristina Fjelkestam (vetenskapligt ansvarig, *Berättelser om det förbjudna*), professor i genusvetenskap, Stockholms universitet
- Daniel Lövheim (författare, *Naturvetarna, ingenjörerna och valfrihetens samhälle*), universitetslektor, Stockholms universitet
- Thomas Kaiserfeld (vetenskapligt ansvarig, *Naturvetarna, ingenjörerna och valfrihetens samhälle*), professor i idé- och lärdomshistoria, Lunds universitet

RAPPORTEN I KORTHET

- Utvecklandet av Kriterium har präglats av dess natur som pilotprojekt. Idéarbete, organisationsstruktur och ansvarsfördelning har framskridit genom löpande diskussion och problemlösning under vägens gång.
- Utvecklingsarbetet har haft en tydlig progression. Det gäller såväl uppdragsbeskrivningen vilken till en början upplevdes av de inblandade som vagt formulerad, som det praktiska arbetet med att hantera och bedöma manus. Erfarenheterna från granskningsprocessen tycks överlag spegla denna inre utveckling, från inledande missförstånd och kommunikationsbrister till en smidigare process.
- Brister i den plattform som upphandlats samt svårigheter med att få efterfrågad support till denna pekas ut som centrala problem under pilotfasen. Problemet har upplevts på samtliga nivåer och påtalas från samtliga roller som intervjuats.
- Kriteriums status som pilotprojekt har genererat välvilja och förståelse för de problem som uppstått.
- Bedömningen av storlek och svårighetsgrad på den egna insatsen i utvecklandet av Kriterium skiljer sig avsevärt beroende på roll i organisationen. De personer som haft ett praktiskt ansvar vittnar om en inledningsvis tung på gränsen till orimlig arbetsbörda, medan personer med huvudsakligen en teoretisk/visionär roll beskriver situationen som acceptabel. Personer knutna till enskilda manusgranskningar pekar sällan på något problem med arbetsbörda.
- Idén att skapa en infrastruktur för att sakkunniggranska vetenskapliga monografier lovordas genomgående och behovet av Kriterium i det svenska publiceringslandskapet upplevs överlag som stort. Återkommande framhålls dagens meriterings- och publiceringspoängssystem som anledning. Dessutom pekas dagens publiceringskanaler ut som kostsamma och i alltför hög grad styrda av andra intressen än akademiska.
- Samarbetsformen lärosäte-förlag-extern aktör beskrivs som nödvändig och kreativ. Såväl styrgrupp som redaktionsråd lovordas för medlemmarnas entusiasm samt olikartade infallsvinklar.
- Attityder till kostnader varierar och frågan om finansieringen av Kriterium bemöts på olika sätt av de tillfrågade. Såväl negativa erfarenheter som farhågor inför framtiden har lyfts. Frågan upplevs inte som löst varken för vare sig för enskild manusgranskning eller för projektet som helhet.
- Det finns hos en majoritet av de tillfrågade i alla roller ett stort patos för den vetenskapliga monografien. Återkommande redovisas uppfattningen att monografiformen passar humanister särskilt väl. Även värdet av att publicera vetenskap på svenska framhålls i sammanhanget.
- Inställningen till Open Access och i förlängningen till Kriteriums krav på att granskade verk görs fritt tillgängliga i digital form varierar bland de tillfrågade, men är i huvudsak positiv. En del av de intervjuade understryker vikten av Open Access på grundval av spridning, allmänhetens tillgång till forskning och samverkan. Ytterligare ett argument är att Open Access fungerar som motmakt mot kommersiella publiceringskanaler. Frågor som upplevs som ovissa i förhållande till Open Access är finansiering, kvalitetsgranskning samt förutsättningarna för den kommersiella bokmarknaden och dess betydelse för tredje uppgiften.

OM UPPDRAGET OCH DEN EGNA INSATSEN

(Kriteriums styrgrupp)

Projektutvecklingen av Kriterium under pilotfasen utmärks av en tydlig progression. Medan den inledande perioden återkommande beskrivs av medlemmar ur styrgruppen som diffus och komplicerad, framhåller samtliga också att en fortlöpande utveckling av såväl uppdrag som arbetsformer ägt rum. Sammantaget ger intervjuerna en tydlig bild av att Kriterium under sina första år i mångt och mycket präglats av att ha varit just ett pilotprojekt.

Tre faktorer kan lyftas fram som särskilt kännetecknande för hur denna utvecklingsfas beskrivs av de inblandade som intervjuats. För det första att uppdraget inledningsvis upplevts som vagt formulerat och satt under ständig förhandling. För det andra att ansvarsfördelningen upplevts som oklar och i någon mån otillfredsställande. För det tredje att arbetet med att utveckla Kriterium karakteriserats av entusiasm, kreativitet och en lång rad olika infallsvinklar på möjligheter och utmaningar med publicering inom humaniora och samhällsvetenskap. En rimlig slutsats är därför att positiva och negativa erfarenheter dels är komna av pilotprojektets karaktär och dels sammanfallit. Det som varit utmanande har också i olika faser upplevts som stimulerande.

Samtliga i styrgruppen pekar särskilt på att det funnits oklarheter med uppdraget under projektets första fas. En lång rad frågor – eller till och med ”allt” – upplevs ha varit föremål för förhandling. Här finner man ett exempel på hur karaktären av pilotprojekt både kan ha genererat frustration och entusiasm. Frågan om projektet överhuvudtaget var genomförbart var därtill inledningsvis aktuell för en del inblandade. Ett par av de intervjuade beskriver också arbetet som kaotiskt eller ”hysteriskt” under första året.

Härtill tycks ett flertal faktorer ha samspelat. Parallellt med frågan om vad Kriterium ska vara, har man varit tvungen att uppfinna strukturen för att implementera den ännu ej färdigformulerade idén. Dessutom har de intervjuade poängterat att uppdraget vuxit på grund av att fler manus accepterats för granskning än vad som inledningsvis var tanken. Slutligen har ansvarsfördelning i såväl idéarbete som organisation varit oklar och i vissa fall otillfredsställande. Därmed tycks också det stora arbetet med Kriterium under pilotfasen ha varit att landa i en uppdragsbeskrivning, en struktur och en rollfördelning.

Den bakgrundsteckning som ges av de tillfrågade med störst insyn stärker bilden av att Kriterium uppstått ur ”ett konglomerat av idéer” delvis sprungna ur olika kontexter och frustrationer. En ursprunglig och genomgripande drivkraft har varit en analys av – och en frustration över – att den vetenskapliga monografin inte räknas i dagens publiceringssystem. Denna grundidé om att göra den vetenskapliga boken relevant har emellertid tangerat (kanske också konkurrerat med) en rad frågeställningar om exempelvis Acta-seriens relevans; meriterings- och poängsystemens konsekvenser; internationella publiceringsmönster; Open Access; samt kunskapsförmedling i vid bemärkelse. Denna smältdegel av olika ingångar och drivkrafter lever till synes kvar i Kriterium, något som övervägande beskrivs, om än inte enbart, som positivt.

Frågan om vad Kriterium ska vara för något – och stå för – har alltså diskuterats samtidigt som strukturen vuxit fram. Det framgår att detta är en faktor som de intervjuade å ena sidan funnit spännande och kreativ, men det står också klart att det inneburit en del stress och en stundtals orimlig arbetsbörda för vissa parter. Flera av de intervjuade lyfter fram avsaknaden av fasta ramar som både en naturlig del av ett pilotprojekt av det här slaget och som en svårighet nödvändig att försöka hantera.

Om något problemområde ska pekas ut mera definitivt, faller det på ansvarsfördelningen. Det tycks uppenbart att Göteborgs universitet burit en stor del av bördan under denna förhandlingsfas. Att Kriteriums existens i någon mån kommit att vila på Åke Ingermans och Maja Pellings axlar är en uppfattning som framkommer både i samtal med personerna i fråga,

som med andra i styrgruppen. Det faktum att uppdraget vuxit under arbetets gång har synbart spelat in för att belasta dessa personer. Även Ulf Zander och Katarina Bernhardsson vid Lunds universitet lyfts fram som centrala personer i vissa kritiska faser.

I samband med ansvarsfördelning aktualiseras även frågan om ersättning för arbetet. Här tycks det stå klart att kalkylerna för arbetet med Kriterium antingen aldrig formulerats eller vida överstigits i vissa skeden. Flera av de intervjuade beskriver hur arbetet med Kriterium har utförts på fritiden eller inom ramen för administrationsdelen av deras ordinarie tjänst. Detta har emellertid uppfattas som till största del acceptabelt och som en del av den akademiska vardagen. Framförallt vittnar de inblandande vars roll snarare varit på idéplanet och som saknat helhetsbilden av det praktiska arbetet om en fullt rimlig arbetsbörda. En annan svårighet som kommit fram är förankringen av uppdraget och den egna insatsen hos den egna arbetsgivaren.

Att Kriterium har varit ett pilotprojekt utan tydlig uppdragsbeskrivning eller förebild har således präglat arbetet. Samtliga av de intervjuade vittnar om att det också har varit frågan om en tydlig progression och i nuläget uppger de tillfrågade att situationen är antingen stabil eller till och med fullt tillfredställande. En intervjuad uttrycker det som att Kriterium ”gått från klarhet till klarhet.”

En återkommande åsikt är att det funnits en positiv och engagerad anda i styrgruppen. Arbetet med idéutveckling lovordas genomgående och de intervjuade uppger sig uppfatta samarbetsformen som såväl nödvändig som lyckad. Även om flera av de intervjuade lyfter fram att man delvis haft olika ingångar och uppfattningar om uppdraget tycks detta faktum inte upplevts som en hämsko för projektets framåtskridande. Förvisso framhåller några av de tillfrågade att det förekommit situationer där till exempel forskare och personer med biblioteksanknytning haft olika uppfattningar, men likafullt beskrivs inte heller detta som en källa till konflikt. Snarare lyfts olika erfarenheter fram – såsom exempelvis förlagens praktiska och ekonomiska horisont – som en styrka.

OM MANUSPROCESS OCH GRANSKNING

(Samtliga intervjuade)

Erfarenheterna från det praktiska arbetet med manusgranskning tycks i mångt och mycket spegla Kriteriums inre utveckling. Efter samtal med författare, vetenskapligt ansvariga och förlagsrepresentanter knutna till tre av de böcker som framgångsrikt gått igenom Kriteriums granskning kan man även vad gäller manusgranskningsprocessen teckna en tydlig om än kanske något rudimentär progressionslinje.

En brist som återkommande pekats ut i intervjuerna handlar om kommunikation. Problemen gäller både rent praktiskt i fråga om manusprocessens förfarande och om hur förmedlingen och förankringen av Kriterium som idé hanterats. Författaren till bok 1 riktar skarp kritik mot processen. Framförallt uttrycks missnöje med just kommunikationen och författaren säger sig fortfarande inte vara på det klara med vad Kriterium är för något. I kontrast till detta uppger vetenskapligt ansvarig för bok 1 sig ha upplevt både uppdrag och process som lyckad, med undantag av plattformen.

Även vid bok 2 rapporteras att processen varit långsam och otydlig, dock utan att författaren i fråga uttrycker missnöje. Kommunikation om vad Kriterium innebar tycks ha varit bristfällig till en början. Medan vetenskapligt ansvarig för bok 2 i stort anser sig nöjd med processen finns på en punkt kritik och även här gäller det kommunikation. När personen i fråga trodde att den egna insatsen var avklarad begärdes ytterligare ett granskningsförfarande in, vilket ledde till frustration. Författare och vetenskapligt ansvarig för bok 3 beskriver processen som tillfredsställande. Resultatet speglar alltså i någon mån Kriteriums utveckling i stort, då organisationen vid det här laget hunnit få fastare rutiner och en del erfarenheter av processen. Att Kriterium varit ett pilotprojekt tycks i sammanhanget ha medfört en del förståelse hos det tillfrågade.

Vad gäller granskningarna – såväl specifikt till de tre böckerna i fråga som generellt – så är uppskattningen i det närmaste enbart positiv hos de som säger sig haft insyn (några menar sig överlåta detta helt åt andra delar av organisationen). Ett undantag är en medlem av styrgruppen som faktiskt poängterar att man inte var helt nöjda inledningsvis och att man därför var tvungna att ge tydligare instruktioner. Även författarna är nöjda med kvalitén på granskning. Den beskrivs som grundlig och relevant av samtliga tre intervjuade. Även vetenskapligt ansvariga menar att granskningen legat på en hög nivå och att manus lyfts genom de kommentarer och synpunkter som granskare levererat. Även den i övrigt kritiske författaren till bok 1 framhåller granskningens höga kvalitet.

Vad som däremot utpekats som projektets sorgebarn är den plattform som upphandlades av Ubiquity Press. Från en praktisk synvinkel har bland annat buggar och avsaknaden av support uppmärksammats. Det är uppenbart att dessa brister drabbat GU:s biblioteksrepresentant. Från förlag och vetenskapligt ansvariga har kritiken snarast legat på att plattformen inte varit intuitiv eller tillräckligt avskalad. Faktum är att den enda som inte uppger några negativa erfarenheter av plattformen är författaren till den tredje boken.

Förlagsrepresentanterna betonar att processen i framtiden måste bli smidigare och att deras arbete i mångt och mycket bör ta vid efter att granskningen är utförd. De beskriver likafullt pilotfasen som utvecklande och givande. Även från förlagshåll poängteras problemen med plattformen och att den föranlett mycket arbete och frustration.

Under intervjuerna har en rad funderingar dykt upp som rör granskningsförfarandet. En rör hur delaktiga redaktionsrådet ska vara i granskningsprocessen. En annan fundering som lyfts av en vetenskapligt ansvarig är om den egna rollen i fråga faktiskt behövs. Även frågan om hur många vändor man bör dra ett manus innan det ska accepteras har kommit upp under intervjuerna. En av de vetenskapligt ansvariga ställer sig frågande till huruvida det var möjligt att ”slänga ut manus” och jämför med den större auktoritet som följer med rollen som tidskriftsredaktör.

SAMARBETSFORM OCH FINANSIERING

(Kriteriums styrgrupp, förlagsrepresentanter)

Frågan om samarbetsform har huvudsakligen besvarats av styrgruppens medlemmar. Svaren har framförallt kommit att handla om den övergripande modellen och i mindre utsträckning om den interna organisationsmodellen med redaktionsråd och styrgrupp. I den mån den senare har kommenterats har inga uppenbara komplikationer omtalats.

Tillsammans pekar svaren på att den modell som man valt där läroverk och förlag tillsammans med nationella aktörer (RJ, VR, KB) upplevts som framgångsrik. Flera av de intervjuade har betonat att idén med Kriterium är något som kräver samarbete. Anledningarna är framförallt att undvika såväl dubbelarbete som att uppfinna hjulet på nytt. Ytterligare ett argument som lyfts är att Kriterium påverkar en gemensam infrastruktur för inhemsk publicering och därför är av nationellt intresse. Att ett brett samarbete ger ökad legitimitet har också poängterats. Återkommande har stödet från de nationella aktörerna beskrivits som avgörande. I andra riktningen bekräftar representanterna från RJ och KB att Kriterium uppfattas som ett initiativ inom de organisationernas omedelbara intressesfär. I sammanhanget har också önskemål och visioner om att fler läroverk ska kunna ingå i modellen framförts.

Flera av de intervjuade lyfter också fram vikten av pilotförlagens engagemang. Det har, som en styrgruppsmedlem uttryckt saken, ”fört in en grad av realism i diskussionerna”. Att Kriterium ska betraktas som ett komplement och inte en konkurrent har återkommande betonats.

De flesta tillfrågade tycker att granskare ska få betalt för sitt uppdrag. I övrigt har flera olikartade attityder till ersättning framkommit. Medan en del tycker att uppdrag som styrgruppsmedlem eller vetenskapligt ansvarig behöver arvoderas pekar andra på att den typen av uppdrag ingår i tjänstebeskrivningen vid hemmauniversitet. Från förlagens sida har arbetsinsatserna motiverats utifrån ett intresse att vara med i utvecklingen av ett pilotprojekt. De reella kostnaderna för Kriterium i fråga om arbetstid har däremot varit svåra att utvärdera, även om de i ett framtida perspektiv inte ses som hållbara.

Författarna till den första och till den tredje boken betonar båda särskilt att frågan om finansiering av sakkunniggranskning inte hanterades på ett tillfredställande sätt. Båda uttrycker missnöje med att de finansiella förutsättningarna var vaga vilket ledde till att de själva fick ägna tid åt att försöka få fram finansiering.

Även från styrgruppen poängteras att det finns en risk att kostnaden i alltför hög grad hamnar på författaren och en av författarna påtalar i samma anda en potentiell strukturell ojämlikhet – att bara de författare som har råd kommer att låta sakkunniggranska sina manus. En i sammanhanget angränsande synpunkt är att dagens svenska system där man betalar förlag för publicering betraktas som problematisk.

OM BEHOV OCH STATUS

(Samtliga intervjuade)

Frågan om behovet av Kriterium kan tolkas på olika sätt. Å ena sidan kan man efterfråga det faktiska behovet för forskare att få sina alster sakkunniggranskade. I förlängningen gäller detta också hur stort antal manus Kriterium kan komma att få in på sikt. Av förklarliga skäl uppger styrgruppen osäkerhet inför att göra sådan behovsanalys, samtidigt som några medlemmar poängterat att det uppenbarligen funnits ett uppdämt behov och att man fått in fler manus än väntat. Å andra sidan kan man tala om ett mer teoretiskt eller visionärt behov och i det sammanhanget framför styrgruppens medlemmar mer klara om än diversifierade inställningar. En rad uppfattningar ur detta perspektiv kan i det följande redovisas.

Generellt sett har de flesta tillfrågade uppgett att behovet av Kriterium är mycket stort. Flertalet har hänvisat till att den humanistiska traditionen att skriva monografier måste värderas högre. Andra behovsanalyser går ut på att Kriterium kan och bör utgöra en motmakt mot vad som beskrivs som ett i längden ohållbart publiceringssystem. Till exempel poängteras vikten av att Kriterium i grund och botten är icke-kommersiellt och därtill styrt av akademiska ideal. Det uppfattas som ett särskilt värde att det är forskningens egna krav och villkor som leder arbetet. Kriterium ges också i sammanhanget funktionen av att vara ett alternativ till dyra publiceringskanaler och till förlagskontroll. Både KB och RJ uppges av respektive representant dela uppfattningen att Kriterium är ett värdefullt projekt.

Även betydelsen av att uppvärdera vetenskap på svenska har lyfts på frågan om behovet av Kriterium. Det poängteras att vi saknat akademisk publicering i Sverige på motsvarande sätt som i andra länder, men att det på olika sätt krävs en omställning mot ett internationellt publiceringsmönster. Här anses Kriterium passa väl in. Kriterium anses också av flera tillfrågade ha en viktig roll att spela för diskussionen om vad sakkunniggranskad forskning är och bör vara.

En annan aspekt av Kriterium som lyfts fram som värdefull är som ett pionjärprojekt. Det finns, enligt sådan uppfattning, ett gemensamt kollegialt intresse av att det existerar en infrastruktur för sakkunniggranskning. Andra lyfter upp att Kriterium inneburit ett samarbete och ett forum för att verkligen gripa sig an tidens utmaningar vad gäller publicering. En av de tillfrågade betonar därutöver att Kriterium som modell har ett stort internationellt intresse, kanske inte minst i länder där förlagssystem och publiceringstraditioner ser annorlunda ut.

Vad gäller den status som är förenad med en Kriteriummärkning så ställer sig styrgruppen mer undrande. En del tycker sig ha uppfattat en kollegial uppskattning och acceptans, medan andra inte har några direkt erfarenheter i frågan. Flera av de tillfrågade anser att det fortfarande finns en del att göra för att sprida information om Kriterium.

Även bland författare, förlagsrepresentanter och vetenskapligt ansvariga upplevs Kriterium som värdefullt. Idén bekräftas och initiativet lovordas genomgående. Bland annat menar en av författarna att det rådande meriteringssystemet inte är tillämpligt på det egna ämnet där monografin är den inarbetade publiceringsformen. Det är, menar författaren, helt orimligt att boken inte ger tillräckligt ”betalt”. I flera intervjuer rubriceras Kriterium i sådana sammanhang som en tillgång och en motvikt. Författaren till den tredje boken betonar att den allmänna uppfattningen tycks ha varit positiv till Kriterium som idé. I kontrast till övriga intervjuade ställer sig en av författarna mera undrande till behovet av Kriterium över huvud. Sakkunniggranskning, menar författaren, är något som borde erbjudas av förlagen istället.

Förlagsrepresentanter och vetenskapligt ansvariga pekar också på värdet av själva granskningen för att höja kvalitén på forskningen. En vetenskapligt ansvarig poängterar samtidigt att det finns mycket forskning som inte granskas och därför har ett tvivelaktigt värde, en uppfattning som även dykt upp i samtal med medlemmar för styrgruppen. Andra vidhåller att kvalitén på svenska monografier är tillfredställande och att behovet snarare är sprunget ur generella publiceringskrav.

OM DEN VETENSKAPLIGA MONOGRAFIN OCH FRÅGAN OM OPEN ACCESS

(Samtliga intervjuade)

Att de tillfrågade till övervägande del ställer sig mycket positiva till den vetenskapliga monografin som publiceringsform är knappast förvånande med tanke på att denna fråga i mångt och mycket utgör en primär drivkraft för hela projektet. Inte minst betonas återkommande vikten av att uppvärdera monografin som publiceringsform. Inställningen att boken måste ”räddas” eller ”få leva kvar” redovisas också. Som mer regel än undantag lägger de intervjuade tonvikt på att monografin är särskilt viktig för humaniora, även om det också framhålls att monografin har olika status i olika ämnesområden. Monografin uppfattas av flera personer i studien som nödvändig för att kunna föra längre och mer djuplodande resonemang och för ett ”långsamt tänkande” som någon uttrycker det. Flera av de tillfrågade kontrasterar i sina svar publicering inom humaniora till ett naturvetenskapligt publiceringsmönster. Vissa ställer härvid monografin i kontrast till artikelskrivande som i något fall beskrivs som potentiellt repetitiva eller alltför otillgängliga.

Några avvikande attityder i frågan har under intervjuerna redovisats, men det rör sig i dessa fall snarare om att monografin uppfattas ha sin plats men däremot inte bör ges företrädesrätt som publiceringsform. Mönstret är icke desto mindre tydligt och man kan utan tvekan framhålla att det hos en majoritet av de tillfrågade i alla roller tillkännages ett stort patos för den vetenskapliga monografin.

Inställningen till Open Access och i förlängningen till Kriteriums krav på att granskade verk görs fritt tillgängliga i digital form varierar däremot bland de tillfrågade. Dock måste det konstateras att inställningen är övervägande positiv. Även personer som uttrycker betänkligheter eller vill betona att frågan är komplicerad har i regel gjort klart att de finner grundtanken att tillgängliggöra forskning rimlig.

I intervjuerna understryks bland annat värdet av Open Access på grundval av spridning, allmänhetens tillgång till forskning och samverkan. Någon framhåller att Open Access till syvende och sist handlar om demokrati medan andra framhåller att finansiering med skattemedel fordrar att forskning tillgängliggörs. Ytterligare ett argument är att Open Access fungerar som motmakt mot kommersiella publiceringskanaler.

Andra personer i studien pekar på komplikationer som måste beaktas, både vad gäller vetenskaplig publicering generellt som i Kriteriums framtida arbete. En del uppger att de känner sig klivna inför frågan eller att de gradvis kommit att ändra uppfattning. Bland annat framhålls att en alltför extrem inställning till Open Access är problematisk. Att detta samtidigt är en komplicerad fråga även inom Kriterium framkommer i några av intervjuerna.

Flera av de tillfrågade uppger särskilt att de känner ovisshet vad gäller frågan om hur Open Access ska finansieras och av vem. Till exempel uttrycks oro över att kostnaden hamnar hos den enskilde forskaren och att bara de som har råd kommer att publicera sig Open Access. En annan betänklighet gäller hur man upprätthåller kvalitén och granskningen på allt det som görs fritt tillgängligt. Slutligen för även några av de intervjuade resonemang om hur förutsättningarna för den kommersiella bokmarknaden och dess betydelse för tredje uppgiften kan komma – eller redan har – påverkats av Open Access.

RÖSTER OM KRITERIUM

”Det känns som att vi kuppade in det 2013 /.../ Det har varit en resa bara att förankra hela projektet. Vi har fått kämpa för att visa att det här är viktigt och att det finns en framtid i det.”

Maja Pelling

”Vi visste inte vad det handlade om eller hur det skulle gå till.”

Ulf Zander

”Visst sjutton ska det vara möjligt att publicera en bok och få vetenskapligt erkännande för det i Sverige!”

Åke Ingerman

”Vi fattade aldrig vad Kriterium var för något /.../ Jag vet fortfarande inte vad f-n Kriterium är!”

Arne Jarrick

”Jag ser positivt på det. Tendensen är att monografin lyfts upp i diskussioner av alternativa publiceringsformer. Men man ska komma ihåg att det är ett naturvetenskapligt paradigmsom sätter ramarna för den här omställningen. Naturvetare kanske bör lära sig av humaniora att skriva ordentliga böcker”

Beate Eellend

”Boken har en otroligt viktig roll att spela /.../ den har ett absolut värde som ett sätt att tänka kring vetenskap och ett sätt att skriva som har ett otroligt stort värde i en tid när det är mängden som räknas. Det är en central nod i en förståelse för vad humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning gör som är värdefullt. Här kan Kriterium vara en viktig spelare.”

Eva Hemmungs Wirtén

”Kriterium är ett perfekt mellanting mellan stora kommersiella förlag och svenska förlag. /.../ Dessutom uppvärderar det svenskan. Det är en kulturell gärning.”

Sharon Rider

”Det blir tydligt att vi jobbar annorlunda. Vi kan tycka att det är segt [med den akademiska administrationen]. Vi har mycket kortare puckar. Det är lite av en kulturkrock, samtidigt som det varit jättespännande.”

Karina Klok

”Behovet är stort. Det har varit ett problem med att det funnits mycket forskning som inte granskas och som har ett tvivelaktigt värde. /.../ Det handlar också om att man hänger med i omvärlden. Sverige ska inte isolera sig med sina system som vi haft för 20 eller 50 år sedan.”

Stefan Amirell

”Det är ett skriande behov /.../ kvalitetsgranskning av svenska monografier saknas ju idag - det finns ju ingenting. Det finns ett stort behov av det och det har funnits länge. Egentligen är det märkligt att Kriterium inte redan fanns.”

Thomas Kaiserfeld